

Tóth Károly Antal

Az Ellenpontokról – pontosan

Ez év január 10-én a nagyvárad Ady Kör az Ellenpontok megjelenésének tízedik évfordulójára emlékezett. Ezen a számozat két hajdani szerkesztője is jelen volt. Igen sajnálatos, hogy magam nem tehettem eleget a meghívásnak. A találkozó anyagát azonban olvashattam a KÖZTÁRSASÁG hasábjain.

Az olvasmány számomra néhány meglepetéssel szolgált. Nem tudtam például a Szöcs Géza és Sütő András közötti akkori együttműködésről (KÖZTÁRSASÁG, 1993/9.). Az eddigi titoktartás nyilván az író védelmét szolgálta. Szöcs Géza egy 1986-os budapesti beszélgetés alkalmával említette ugyan, hogy Sütő Andrásnak is megmutatta az Ellenpontokat, de azt nem, hogy megjelenése után minden számot meg is beszéltek.

Elhangzottak a találkozón téves állítások is. Az alábbiakban a jelentősebb pontatlanságokat szeretném kiigazítani.¹ Kezdem az Ara-Kovács Attila által mondottakkal:

1. A Magyarországról kapott írógépen nem „az első két szám” sokszorosítása történt, hanem az első haté. Ezért nem a „harmadik számtól kezdve” sokszorosítottunk „más módszerekkel” (84. oldal), hanem a hetedikétől, vagyis csak a két utolsó számot.

2. Ara-Kovácsnak Szöcs Gézával történt egyezsége után nem engem vontak be „másodikként (...) a dologba” (84. oldal), hanem Molnár János akkori tamáshidai lelkész. Ezt maga Attila közölte velem, amikor felkért az együttműködésre. A tényeken pedig nem változtat az, hogy Ara-Kovács mit gondol ma Molnár Jánosról, sőt az sem, hogy akkor mit gondolt róla.

3. Ara-Kovács azt mondja: „... megérkezett hozzánk egy barátunk, aki egyetlen éjszaka megtanította, hogyan is lehet a legprimitívebb módon, de leghatékonyabban sokszorosítani. Másnap megtanítottam Karcsiékat.” (84. oldal) A sokszorosító használatát valamikor tavasszal mutatták meg Attilának. A berendezést viszont mi csak augusztus végén, szeptember elején próbáltuk ki, és szeptember második felében vettük valóban használatba. Tehát nem a betanítás „másnapjától”.

4. A feleségem és én nem 70-75 példányban sokszorosítottuk a berendezés segítségével az Ellenpontokat, illetve annak utolsó két számát (de nem is huszonvalahányban, mint Keszthelyi András véli egy évfordulós jegyzetében²), hanem pontosan ötvenben.

5. Az Ellenpontok esetleges megjelentetésével kapcsolatban Ara-Kovács Attila úgy nyilatkozik, hogy „egy ilyen dokumentumot úgy közreadni, ahogy annak idején megjelent, nem lehet. Alapos szerkesztés és átfésülés után azonban az Ellenpontokat ki lehetne adni”.

Az Ellenpontok mára valóban dokumentum, és egy dokumentum jellegével összeegyeztethetetlen, hogy utólag átszerkesszék, szövegét módosítsák. Ara-Kováccsal ellentétben én úgy vélem, hogy nincs mit restelkednünk az Ellenpontok színvonalára vagy példányszámára miatt. Az Ellenpontok az, ami. Valós jelentőségét nem lehet elvitatni, de megtoldani se lehet, sem a példányszámok felnagyításával, sem szövegeinek újraírásával.

A Szöcs Géza által mondottakkal kapcsolatban a következő megjegyzéseim lennének:

1. A résztvevők egymásba vetett bizalmának kérdéséről – kissé meglehetősen asszociációval – az jut eszébe, hogy az Ellenpontok készítésének idején „a legegyszerűbb óvintézkedések sem történtek meg” (84. oldal). A sarkított megfogalmazás túloz ugyan, de valóban voltak mulasztásaink ezen a téren. Szöcs Géza egyetlen példája viszont így szól: „Tóthéknál ki voltak terítve száradni a sokszorosított lapok.” Mintha a szomszédok pillantásainak keresztüztüében az udvari szárítókötélre aggattuk volna fel fényes nappal a lapokat. A valóság viszont az, hogy jobbra éjjel, zárt ajtók mögött a szobánk padlóját használtuk szárítónak. Ha az állambiztonságiak éppen ránk törnek, akkor se a hamar összekapkodható száradó lapok okozták volna a lebukásunkat, hanem a használat után még lemosandó és elrejtendő sokszorosító, az elégetendő stencil, a „munkasztal” festékfoltjai, s természetesen – szárítástól

---

¹ A KÖZTÁRSASÁG című folyóirat főszerkesztője Ágoston Vilmos volt. Utóbb elmondta, hogy az írást közlés előtt elküldte Szöcs Gézának és Ara-Kovács Attilának is, de egyikük sem kívánt rá válaszolni.

² Lásd: *Széljegyzetek egy évfordulóhoz*. In: *Beszélő*, 1992. november 14., 23. o.

függetlenül – maga a nyomtatott anyag. Kétlem viszont, hogy erre más óvintézkedést lehetett volna találni, mint azt, hogy ha nagyon tartunk a lebukástól, akkor ne nyomtassunk.

2. Szöcs Géza szerint attól kezdve, hogy a feleségemmel, Ilonával a lapot a lakásunkon sokszorosítottuk, mi nagyobb kockázatot vállaltunk, mint ő és Ara-Kovács Attila. Mert ha „az ember a büntetőjogi felelősség felől közelít, akkor más egy szerzőnek és megint más egy szerkesztőnek a felelőssége. És megint más annak, aki azt konkrét mivoltában előállítja.”

Meg kell mondanom, hogy ennek az állításnak az értelmezése – nem utolsósorban homályos büntetőjogi indoklása miatt – igen nehéz feladat elé állít engem. Ha akarom, úgy értem, hogy a szerzői és szerkesztői minőségem mellett a sokszorosító munkáját is vállalva nagyobb mértékű büntetés lehetőségét idéztem magamra, mint Ara-Kovács és Szöcs. Ez azonban nem állja meg a helyét, mert Ara-Kovács Attila ugyanezeket mondhatta el magáról, hiszen az első hat szám az ő lakásán levő írógépen készült, ráadásul a szamizdat fő szervezője, főszerkesztője is volt. Ezen az alapon a nagyobb kockázat az övé.

A Szöcs Géza által mondottak úgy is értelmezhetők, hogy kockázatunk azért volt nagyobb, mert mi mások szellemi termékeit öntöttük konkrét tárgyi formába, márpedig a kivitelező büntetőjogi felelőssége nagyobb, mint az értelmi szerzőé. De ez az értelmezési lehetőség is kizárt, egyrészt mert büntetőjogi indoklása sántít, másrészt mert Szöcs Géza nem minősíthet engem csupán kivitelezőnek. Ő, aki mindössze egyetlen önálló írással szerepel az egész Ellenpontokban.

Van talán harmadik magyarázat is, ami számomra már nem követhető?

3. Annak a bekezdésnek az utolsó harmadában, melyből az előző pont idézete való, Szöcs Géza azt állítja, hogy a memorandum „jóval hangsúlyosabban magán viseli az előzetes konzultációk, beszélgetések, viták bélyegét, mintsem egyetlen személy ujjlenyomatát. Tény és való, hogy a vázlatot maga Tóth Károly fogalmazta meg, de a korábbi eszmecserék, viták során Attila is hozzátette a maga részét.”

Tudni kell, hogy sokaknak, köztük Szöcs Gézának is szokása az Ellenpontok két dokumentumát a memorandum közös megnevezése alá vonni. Az egyik a helsinki értekezlet madridi utókonferenciájához, illetve az azon részt vevő tagállamokhoz intézett Memorandum. Ez röviden jellemzi a Romániában élő magyarok helyzetét, és három pontba összefoglalja azt, amit fennmaradásunk érdekében nemzetközi jogszabályoknak kellene garantálniuk, majd egy negyedik pontban leszögezi, hogy ezek érvényesítéséhez megfelelő nemzetközi bizottság létrehozására lenne szükség.

A másik dokumentum a romániai magyarok helyzetének demokratikus rendezésére vonatkozó Programjavaslat, mely meglehetősen részletességgel fogalmazza meg az életünk legkülönbözőbb területeit érintő, a román állammal szembeni követeléseinket. Ezért – noha csatoltuk a Memorandumhoz – valójában saját belső (erdélyi) használatra készült, nem pedig nemzetközi fórumok számára. Az én szándékaim szerint – elméletileg – vitaalap lehetett volna egy saját nemzetiségi program kidolgozásához. Következésképpen e két dokumentumnak az összevonása egy név alá – csak azon az alapon, hogy mindkettőt elküldtük Madridba – téves és megtévesztő.

A fenti idézetben viszont – a kontextusból nyilvánvaló – a memorandum szó tulajdonképpen csak a Programjavaslatot jelöli. Egyrészt azért, mert a Memorandum rövidege és viszonylagos egyszerűsége miatt vele kapcsolatban nem indokolt „előzetes konzultációk” szükségességére gondolni. Másrészt mert Szöcs Géza vázlatnak nevezi az általam készített szöveget. Ezt a szót az ugyancsak általam írt Memorandumra semmiképpen sem értheti, mert azt ő csak a lapban kinyomtatva olvasta először. A Programjavaslatnak viszont volt egy első változata, amelyből végleges szöveg csak azután jött létre, hogy az ő egyik váradi látogatása alkalmával a lakásunkon négyen (a feleségem, Ara-Kovács Attila, Szöcs Géza és én) megtárgyaltuk. Ezt megelőzően a két dokumentumról egyetlen alkalommal beszéltünk Szöcs Gézával és Ara-Kováccsal, amikor én felvettem megírásuk gondolatát, és ők üdvözölték azt. Tartalmi részletekről nem volt szó. Ezért furcsa számomra, hogy Szöcs Géza valamilyen oknál fogva elvitatja tőlem az ujjlenyomatomat.

Az itt idézett második mondatából arra lehet következtetni, hogy feltételezi: mivel Ara-Kovács Attilával egy városban éltünk és gyakran találkoztunk, biztosan érdemi beszélgetéseink voltak a Programjavaslat tartalmáról. A valóság viszont az, hogy Attilának se előzőleg, se az említett négyes megbeszélésen egyetlen építő javaslata sem volt. Mi több: a végleges szöveg elolvasása után kijelentette, hogy alapvetően nem ért egyet a Programjavaslattal (álláspontját nem volt hajlandó indokolni), de azért lehozza az Ellenpontokban.

Az az állítás, hogy a Programjavaslat első változata vázlat lett volna, alapvetően hamis. Én végleges szövegnek szántam, de Szócs Géza megalapozott észrevételei alapján a következő módosítások történtek rajta:

a) A bevezetőből kihúztam azt a mondatot, melyben – a Romániában uralkodó hűbéri viszonyulásokat visszautasítva – európaiaknak vallottam magunkat. Szócs Géza nagyképűnek találta a kijelentésemet.

b) Eredetileg külön részt képeztek a kulturális követelések. Mivel az egyes alapkövetelések alpontjai között átfedések voltak, Szócs Géza javasolta a magyar kisebbség intézményes önvédelmére és kulturális autonómiájára vonatkozó részek összevonását. A kivitelezés részleteit megbeszéltük, de a találkozón szövegfogalmazásra nem került sor, erre nem is lett volna idő. Az anyag átrendezését, az egyes alpontok összevonását és esetenként újrafogalmazását a feleségem, Ilona végezte el az Ara-Kovácsék távozása után.

c) Az iskolai osztályok kötelező létszámának csökkentésére vonatkozó követelésnél Szócs Géza javasolta, hogy példaként hivatkozzunk a jugoszláv nemzetiségi törvényre, mely szerint kilenc tanulóért iskolát létesítenek.

d) Szócs Géza javaslatára vettük be a jogaink érvényesítésének nemzetközi ellenőrzés alá rendelésére vonatkozó követelést. Ez lett az utolsó pont, amit én fogalmaztam meg utólag. Ezáltal a b) pontban említett összevonással kilence csökkent alapkövetelések (főpontok) száma ismét tízre emelkedett.

A Programjavaslat első változatának többi része, beleértve a bevezető és záró sorokat is, változatlan maradt. Ha vázlat volt, akkor ma is az.

Az Ellenpontok története és valódi mibenléte tíz esztendő múltán is jobbra ismeretlen. A nevét emlegetik ugyan időközönként, de inkább csak ködös elképzelések, mítoszok és ellenmítoszok keringenek vele kapcsolatban. Ennek egyik, de nem elhanyagolható okát az ellentmondásos és másodlagos, gyakran aktuális ideológiai szempontokat érvényesítő nyilatkozatokban látom. Sajnos az előbbieken említett ködösítések és torzítások sem éppen a tisztázást szolgálják.

Göteborg, 1993

(Megjelent a *KÖZTÁRSASÁG* 1993/19. számában.)